

Balanceren tussen tegenstrijdigheden

Soedanese jongeren over vrouwenbesnijdenis

Anne Bedaux, Floor Schuiling

Over vrouwenbesnijdenis onder Soedanezen is in Nederland weinig bekend. De studenten Gezondheidswetenschappen Anne Bedaux en Floor Schuiling reisden daarom begin 2004 voor hun afstudeeronderzoek naar Soedan. Daar brachten ze de attitude van Soedanese jongeren met betrekking tot besnijdenis in kaart. Hun onderzoeksresultaten zijn nuttig voor bijvoorbeeld de preventie van genitale vermindering onder Soedanezen in Nederland.

‘Tot op de dag van vandaag ben ik geschokt en voel ik me verwond. Ik mag dit niet zeggen. Ik moet blij zijn met mijn besnijdenis. Maar nog steeds heb ik het gevoel dat ik mezelf niet kan beschermen. Er was toen immers ook niemand die mij verlostte van de vreselijke vrouwen die de ingreep uitvoerden. De meeste kinderen vertrouwen op hun ouders. Maar juist mijn vader en moeder hebben mij de pijn laten ondergaan. Als je ouder wordt, vertrouwt je op je partner. Maar ook door die persoon voel ik me gekwetst. Zeker als hij vraagt om een volgende besnijdenis. Ik ben mede besneden om hem te plezieren. Ik moet mezelf blijkbaar pijn doen om andere mensen gelukkig te maken.’

In Soedan verschenen de afgelopen jaren tal van kritische boeken en artikelen over vrouwenbesnijdenis - ook toegespitst op het land zelf. Daarnaast waren er anti-besnijdeniscampagnes. De publieke kennis over het onderwerp nam hierdoor flink toe, maar het percentage besneden vrouwen daalde niet. Nog altijd gaan negen op de tien meisjes in Soedan onder het mes, meestal op de zeer ingrijpende faraonische manier. Dit type besnijdenis kan grote gevolgen hebben op psychisch, seksueel en gezondheidsvlak.

Toekomstige ouders

Hoe is het mogelijk dat de bevolking deze traditie in stand houdt? Die vraag probeerden wij te beantwoorden. Wij waren eind 2004 te gast op de Ahfad University for Women, een progressieve vrouwenuniversiteit in de Soedanese hoofdstad Khartoum. Daar bestudeerden we vier maanden lang de kennis en attitude van adolescenten omtrent vrouwenbesnijdenis. We spraken jongeren aan in hun rol van toekomstige ouders en vroegen naar hun plannen met een toekomstige doch-

ter. Zouden zij haar genitaliën laten zoals ze van nature zijn? Of zouden ze haar laten besnijden?

Het onderzoek was vooral gericht op de *attitude* van jongeren: de consistente, aangeleerde wijze waarop zij dachten, zich voelden en geneigd waren zich te gedragen met betrekking tot vrouwenbesnijdenis. Door deze invalshoek ontstond inzicht in de redenen waarom de ene methode om genitale vermindering onder Soedanezen uit te bannen wel werkt en de andere niet.

Verschillende vormen van vrouwenbesnijdenis

De sunna besnijdenis

Doorgaans het bijsnijden of ‘reduceren’ van de clitoris. In Soedan wordt de term echter gebruikt voor een breder en ingrijpender soort operatie. De letterlijke vertaling van ‘sunna’ is ‘traditie’. Deze besnijdenis wordt in verband gebracht met de tradities van de islamitische profeet Mohammed.

De faraonische besnijdenis

De meest drastische vrouwenbesnijdenis is de faraonische besnijdenis. In de mildste vorm wordt de clitoris verwijderd. Ook wordt het oppervlak van de kleine schaamlippen ruw gemaakt, zodat de wondranden aan elkaar genaaid kunnen worden. In de meest ingrijpende vorm worden alle externe genitaliën verwijderd: de clitoris, de kleine schaamlippen en (delen van) de grote schaamlippen. Ook hier worden de wondranden dichtgenaaid. Er blijft slechts een kleine opening ter grote van een luciferkop uitgespaard om menstruatiebloed en urine door te laten.

De herbesnijdenis

Als een vagina door seksueel contact of een bevalling wijder is geworden, wordt ze via een herbesnijdenis nauwer gemaakt. Deze operatie staat in dienst van het seksuele plezier van de man.

Pro en contra

Het onderzoek bestond uit afzonderlijke gesprekken met achtenveertig meisjes en jongens tussen de 18 en 25 jaar. Het waren interviews met zowel studenten aan universiteiten in Khartoum, als jongeren in afgelegen woestijndorpjes. Zo kon de invloed van het opleidingsniveau op attitudes worden opgenomen in het onderzoek. Naast het bespreken van een onderwerpenlijst was er ook tijd voor spontane gesprekstems. Met dat laatste bood het onderzoek ruimte aan unieke levensverhalen en eventuele inzichten die buiten de literatuur vielen.

Dat wij duidelijk uit een andere cultuur kwamen, bleek de Soedanese jongeren uit te nodigen openhartig over vrouwenbesnijdenis te praten. Volgens hen zelf zouden ze dat nooit gedaan hebben met interviewers uit eigen land.

Om de verkregen onderzoeksgegevens te analyseren, werden de achtenveertig jongeren in twee groepen opgedeeld: zij die van plan waren hun toekomstige dochter te besnijden (de 'pro-groep') en zij die dit juist niet wilden doen (de 'contra-groep'). Hoewel het merendeel van de contra-groep uit hoger opgeleide jongeren bestond, kon vanwege de kleine onderzoeksgroep niet hard gemaakt worden dat opleidingsniveau van invloed is op de attitudevorming. Verrassend was wel dat er een flink aantal contra-attitudes werd gevonden onder jongeren die nog nooit in de schoolbanken hadden gezeten. Andersom waren er ook medische universiteitsstudenten vóór vrouwenbesnijdenis.

Uit de onderzoeksanalyse bleek dat attitudevorming omtrent dit thema vaak minder eenduidig is dan wordt verondersteld. Zo bleek de pro-groep niet alleen maar positieve aspecten te zien en de contra-groep niet alleen negatieve kanten te belichten. Bij beide was sprake van een mix van - soms zelfs tegenstrijdige - verklaringen. Zo waren sommige jongeren absoluut tegen een faraonische besnijdenis, vanwege de gezondheidsgevolgen hiervan. Maar een sunna-besnijdenis vonden ze wel bespreekbaar.

De elementen die gezamenlijk een attitude vormen, bleken in zeven thema's op te delen: traditie, religie, gezondheid, seksualiteit, ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid, huwelijkskansen en invloed van buitenaf. Binnen elk van deze thema's liggen voor- of tegenargumenten die tot een bepaald gedrag kunnen leiden.

Andere mening

Tijdens de gesprekken met de jongeren bleek de grote invloed en het belang van communicatie over vrouwenbesnijdenis. Vooral in de pro-groep is het moeilijk om met vrienden en familie over dit onderwerp te praten; zeker met iemand van de andere sekse. Zo verklaart Gasim uit de pro-groep: 'Ik praat hier zeker niet over met mijn zussen. Ik ben een man en mannen bespreken dit niet met vrouwen.' Dina uit de contra-groep beaamt dit: 'Hier in Soedan zijn de meisjes misschien niet hetzelfde als meisjes buiten dit land. Ze schamen zich voor veel dingen en praten niet openlijk met jongens. Zeker niet over dit onderwerp.'

Opmerkelijk was dat als pro-jongeren over vrouwenbesnijdenis praten, zij dat enkel doen met mensen die vóór die besnijdenis zijn. Bij contra-jongeren ligt dat anders. Zij spreken ook met mensen die er een andere mening op na houden. Daarbij durven ze ook uitgebreider te spreken over besnijdenis - zelfs met pro-familieleden. Dat pro-jongeren moeizaam, oppervlakkig en alleen met gelijkgestemden over dit thema praten, heeft als logisch gevolg dat zij sterker vasthouden aan hun ideeën.

Standvastige grootouders

Wie neemt de beslissing om een dochter te besnijden? Zowel de jongens als de meisjes in de onderzoeksgroep bleken deze beslissing te willen nemen. Hoe zouden ze reageren op een 'rebellende' partner? Sommigen zeiden vast te blijven houden aan hun eigen overtuiging. Anderen verwachtten zich te schikken naar de wensen van hun partner. Bijvoorbeeld omdat verzet

geen zin zou hebben: in Soedan neemt de man het uiteindelijke besluit. Aan de andere kant kunnen mannen de besnijdenis zien als een typische vrouwenaangelegenheid en daarom hun ogen afwenden.

Naast de partner hebben de familie en de sociale omgeving zeer veel invloed op de uiteindelijke beslissing. Zo zijn er tal van tegenstanders van meisjesbesnijdenis die zwichten onder de sociale druk en hun dochter toch onder het mes laten gaan. Maar ook komt het voor dat meisjes achter de rug van de ouders om door standvastige grootouders worden besneden. Al met al hoeft een contra-attitude dus niet automatisch te betekenen dat de dochter niet wordt besneden. Ook blijkt in de strijd tegen vrouwenbesnijdenis nog veel te winnen door jongeren standvastiger te maken; hen in staat te stellen hun contra-mening in stand te houden en daar ook naar te handelen.

Vleugje hoop

Tijdens de onderzoeksinterviews gaven de jongeren ook hun mening over besnijdenis. Voorstanders van de praktijk konden fel reageren. Neem Gasim: 'Dit is mijn eigen zaak. Ze moeten me niet proberen te overtuigen. Als ze daarmee doorgaan, stuur ik ze weg of geef ik ze een pak rammel.' Er waren ook pro-jongeren die beëindiging van de besnijdenispraktijk wonderlijk genoeg zouden aanmoedigen. Zij gaven zelfs tal van tips. Hoe nuttig ook, één beste manier valt volgens ons moeilijk uit die tips te destilleren. De besnijdenisattitudes zijn erg complex opgebouwd. Het spreekt daarom voor zich dat het veranderen ervan niet te vangen is in één methode. Deze constatering kan tegelijk een vleugje hoop zijn voor anti-besnijdenisactivisten. In het verleden werd weinig aandacht geschonken aan de complexe aard van attitudes, waardoor acties tegen besnijdenis faalden. Nu die complexiteit voor het voetlicht is gekomen, kan men daar in preventie-activiteiten rekening mee houden en wordt de kans op succesvolle anti-besnijdeniscampagnes groter.

Winst vieren

Aan de hand van de onderzoeksresultaten kan een aantal aanbevelingen worden geformuleerd voor de preventie van vrouwenbesnijdenis.

Allereerst blijkt uit het onderzoek dat de attitudes van Soedanese jongeren met betrekking tot deze traditie zeer complex zijn opgebouwd. Die complexiteit vraagt om oplettenheid. Alleen zo kan worden voorkomen dat interventies worden gebaseerd op een te simplistisch beeld van attitudes. Aanvullend onderzoek naar de wijze waarop de jongeren hun standpunt bepalen, moet tot meer bruikbare inzichten leiden. Deze inzichten dienen verwerkt te worden in een preventief programma dat recht doet aan de complexe aard van de besnijdenistraditie. Om de attitudes van Soedanese jongeren te veranderen, verdient het aanbeveling mensen uit hun gemeenschap bij het programma te betrekken. Sleutelfiguren kunnen benoemd worden om seksuele en gezondheidsvoorlichting te geven. Ook kunnen religieuze debatten worden georganiseerd en kan wetgeving worden aangescherpt.

Ten tweede geeft het onderzoek voldoende aanleiding om de Nederlandse regering zeer terughoudend te laten zijn met het terugsturen van Soedanese asielzoeksters. Als een onbesneden meisje vanuit Nederland terugkeert naar haar familie of dorp van herkomst, loopt zij een groot risico alsnog besneden te worden. De sociale omgeving in Soedan speelt een belangrijke rol in de beslissing om meisjes te besnijden - en die omgeving is daar overwegend vóór.

Ten derde blijkt in Soedan nog steeds een taboe te heersen op vrouwenbesnijdenis. Zeker tussen de seksen en binnen een familie is het moeilijk om over dit onderwerp te spreken. Op basis van de onderzoeksinterviews blijkt hoe noodzakelijk het is dat jongeren over vrouwenbesnijdenis praten. Waar dat niet gebeurt, houdt de praktijk stand.

Ten vierde biedt het onderzoeksinzicht in het beslissingsproces een handvat voor slagvaardig ingrijpen. Zo bleken in Soedan zowel mannen als vrouwen verantwoordelijk te willen en kunnen zijn voor het besluit om een meisje te besnijden. Het is dan ook verstandig beide seksen bij voorlichtingsactiviteiten te betrekken. Daarnaast is het zinvol de aandacht te richten op tegenstanders die het moeilijk vinden hun eigen mening door te zetten. Voor hen kunnen weerbaarheidstrainingen, lessen in gesprekstechnieken en lotgenotengroepen opgezet worden.

Ten vijfde blijkt uit de gesprekken met de Soedanese jongeren dat een traditie die al zo lang van generatie op generatie wordt doorgegeven, niet binnen een tijdsbestek van enkele jaren zal verdwijnen. Het zou jammer zijn als dit besef leidt tot passiviteit. Beter is dat men zich realiseert dat elke kleine winst gevierd mag worden, omdat die de weg opent naar meer frisse ideeën en acties.

Uit: Phaxx 3/2006